

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Бошланғич таълим услуги кафедраси

З.Холматова

Тарбиявий ишлар тизимида синф раҳбари фаолияти

Услубий кўрсатма

Фарғона 2017

Ушбу услубий кўрсатма педагогика институтлари ва университетларнинг педагогика ихтисослиги бўйича ўқиётган ҳамда, академик лицей ва касб хунар коллеж мураббийлари учун мўлжалланган.

Услубий кўрсатма Фарғона давлат университети Кенгашининг 2017 йил, 28 февраль ойидаги №7 йиғилиши қарори билан нашрга тавсия этилган.

Муалифлар: 3.Холматова

Тақризчилар: 1. Ф.Ўринова

2. Латипов

Мундарижа

Кириш	4
Тарбиявий ишларни ташкил килишда синф рахбарининг ўрни.	8
Синф рахбарининг ўқувчи шахси ва жамоани ўрганишдаги махорати.	14
Синф рахбарининг асосий вазифалари ва сифатлари.	25
Синфда дўстлик алоқаларини характери	30
Хулоса.	35
Адабиётлар:	38

Кириш

Синф раҳбари ишида ўқувчилар жамоасини шакллантириш марказий вазифа ҳисобланади, чунки жамоада шахсни тарбиялаш - тарбиянинг етакчи мақсадидир. Болалар жамоасини шакллантириш методикаси ҳозирги кунда анча тўлиқ ва мукамал ишлаб чиқилган. Бу методиканинг умумий асослари педагогика курсида баён этилган, жамоа ва жамоада шахсни тарбиялаш назариясига таянади. Жамоа назарияси қоидаларига мувофиқ уни яратиш методикаси ишлаб чиқилган. Унинг умумий асослари қуйидагилардан иборат: талаблар қўйиш; фаолларни аниқлаш, ўқув меҳнат, ижтимоий сиёсий ва оммавий маданий фаолиятдаги истиқболларни ташкил этиш; соғлом жамоатчилик фикрини шакллантириш, ижобий анъаналарни яратиш ва кўпайтириш.

Таърифланган бу қоидалар ҳар қандай жамоа (мактаб, синф жамоаси, мактабдан ташқари болалар бирлашмаси ва ҳоказолар)ни шакллантириш ва ривожлантириш учун қўлланма бўлиб ҳисобланади. Болаларнинг жамоа тузиш нормалари ва қоидаларининг, интизомнинг бузилишига муносабатларини кузатиб, жамоанинг ташкилий тузулиши таъсирчанлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин. Жамоа ривожланишининг дастлабки босқичларида болалар тарқоқ бўлиб, уларда яқдил фикр ва синф раҳбари таяниши мумкин бўлган таъсирчан фаоллар бўлмайди. Шунинг учун жамоада салбий ҳодисалар очиқ муҳокама қилинмайди ва мустақил жамоа қарори қабул қилинмайди. Агар жамоа ривожланишининг 2-чи босқичида булса, номигагина эмас балки ҳаракатларини қўллаб-қувватлайдиган ҳақиқий ҳаракат қилувчи фаоллар бўлса, унинг айрим ўқувчилар ва жамоа олдига муайян талаблар қўйишини кузатиш мумкин.

Жамоанинг ривожланиш даражасидан далолат берадиган муҳим белгилардан бири - ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолиятга иштиёқи чиқинди қоғоз ёки металллом тўплаш, кечага тайёргарлик кўриш каби мактаб тажрибасида мунтазам учраб турадиган ишларда кўзга ташланади. Жамоанинг ривожланиш даражасини аниқлашда ўқувчиларнинг фақат

синфдан ташқари фаолиятида намоён бўладиган муносабатларни таҳлил этиш билангина чекланиб бўлмайди.

Синф раҳбари ишининг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у оддий болалар жамоасини эмас, балки ўқувчилар жамоасини шакллантиради. Уқувчиларнинг асосий вазифаси ўқишдан иборат. Шунинг учун синф раҳбари даставвал болаларнинг ўқишга қандай муносабатда эканликларини, ўзларини дарсда қандай тутишларини, уй вазифаларни сидқидилдан бажаришларини ёки бажармасликларини аниқлайди. Ва ниҳоят энг муҳими - уларнинг ўқишдаги мўлжаллари ижтимоий моҳиятга молик ёки молик эмаслиги ҳисобланади. Уқувчилар ўртасида салбий ҳолатлар рўй бермаслиги учун жамоанинг ривожланиш усулини аниқлаб олишимиз керак. Бунинг энг ишончли усули - ўқувчиларни улар билан дарсда, дарсдан ташқарида ўзаро фаол ҳамкорлик қилиш жараёнида кузатишдан иборатдир. Махсус диагностик усуллар, масалан, анкета тарқатиш, педагогик вазиятларни вужудга келтириш ва бошқалардан ҳам фойдаланиш мумкин. Лекин, бу усуллар гуруҳини жуда эҳтиёткорлик билан, катта педагогик одоб билан қўллаш лозим. Ўқувчиларни ўрганишнинг ҳар бир усули айна вақтда тарбия усули ҳам эканлиги ўқитувчилар учун қонун бўлиши керак. Жамоада шахсни яқка тартибда тарбиялашда мактаб ўқувчисини ўз-ўзини тарбиялашга жалб этиш, уни тегишли малака ва кўникмалар билан қуроллантиришдан иборатдир. Тарбиявий таъсир кўрсатишга бўйни ёр бермайдиган тарбияси қийин болалар - бу албатта, ёмон ўзлаштирувчилар эмас. Замонавий синф раҳбари ўқувчилар ёмон хулқ-атворининг, паст ўзлаштиришнинг сабабларини пухта ўрганади. Бунда ўқувчининг синфдошлари билан муносабатлари, бу муносабатларнинг маънавий асослари энг муҳим масалалардан биридир. Жамоа муносабатлари - даставвал муайян мақсадларга асосланган ва ижтимоий аҳамиятга эга бўлган мақсадлар йўналтириб турадиган ўзаро маъсулиятли муносабатлардир.

Синф ўқувчилари кўп бўлган шароитда ҳар бир болага яқка тартибда ёндашиш, ҳар бир бола қалбига тўғри йўл топиш жуда қийин. Агар

Ўқувчилар жамоаси қўллаб-қувватласа, ҳар ҳолда бундай йўлни топиш мумкин. Жамоада шахсни тарбиялашда яқка тартибдаги ёндашувнинг моҳияти алоҳида ўқувчини жамоа фаолиятига жалб этишдан, жамоани эса мазкур ўқувчи билан қизиқтириб қўйишдан ҳам иборатдир. Ҳар қандай жамоада тарбияси қийин болалар бўлади, лекин “ажратиб қўйилган” болалар бўлмайди. Ўқувчиларнинг хулқ-атворини мунтазам ўрганишни ўқитувчи ўз олдига махсус мақсад қилиб қўймаса у ўқитувчи учун сезилмаган тарзда ўзгариши мумкин. Бундай ўрганиш яқка тартибда ишни ташкил этишнинг ҳал қилувчи шарти ҳисобланади. Жамоани шакллантириш юзасидан олиб бориладиган иш албатта айрим ўқувчиларнинг ривожланишга таъсир этади ва шунинг учун ҳам бу жараён стихияли эмас, балки мақсадга қаратилган ва бошқариладиган бўлиши керак.

Синф раҳбари ўқувчиларни яқка тартибда ва жамоа билан тарбиялашда ота- оналар билан ўзаро ҳамкорликда бўлади. Ота- оналарга педагогик билим беришни уюштиришда синф раҳбарига муайян тарзда ёрдам берадиган асосий манба”Ота-оналарга педагогик билим беришнинг намунавий дастури”дир. Мазкур дастур ўқувчиларнинг ота- оналари билан хилма-хил машғулотларни бирга қўшиб олиб боришини кўзда туттади.

Мактаблар тажрибасида фаолият одатда оммавий жамоа, гуруҳ ва индивидуал шаклларда ташкил этилади. Табиийки индивидуал шакллар муаммоларни назарда тутмайди. Фаолиятни ташкил этишнинг оммавий шакллари ҳам (яъни уларда ўқувчиларнинг муайян гуруҳлари иштирок этади), ўз моҳиятига кўра уни амалга ошириш жараёнида фаолият мақсадига (масалан, лексия, концерт ва ҳоказо) эришиш учун қатнашчиларнинг ўзаро муаммосини назарда тутмайди. Жамоа ташкил этишнинг самарали шаклларида бири гуруҳий ишдир бунда мазкур иш болаларнинг таркиб жиҳатдан кичик (енг кўпи билан беш киши) гуруҳларида амалга оширилади. Шундай кичик гуруҳларда барча аъзолар

бир-бирлари билан бевосита муомилада бўладилар ва бир-бирларига бевосита таъсир кўрсатадилар.

Ўқитувчилар гуруҳларда муаммоларнинг ўзига хос хусуиятини ўрганиш, унинг гуруҳларни ўқувчилар муомаласини ташкил этишнинг самарали шаклига айлантириладиган хусусиятларини аниқлаш имконини беради.

Мақтабларда гуруҳий ишларни ташкил этишнинг турли усуллари қўлланилади:

Бир хил ишлар: унда жамоани ташкил этган барча гуруҳлар бир хил топшириқларни бажарадилар;

Табақалаштирилган гуруҳий ишлар; унда гуруҳлар индивидуал топшириқ оладилар. Ташкил этишнинг гуруҳий шакллари амалда ўқувчилар фаолиятининг барча соҳаларида қўлланилади. Масалан, синфдаги дарсдан ташқари билиш фаолиятида “топилган ва топилмаган сирлар кечаси” ўтказилади. Синф бир неча гуруҳга бўлинади, улардан ҳар бири ўз “сири”ни белгилаб уни синфга тақдим этади. Дарсда билиш фаолиятини ўстириш мақсадида гуруҳда турли ишлар олиб борилади, масалан, 8-синфдаги тарих дарсида ўқувчилар гуруҳларга бўлинадилар, уларнинг ҳар бири топшириқ олади. Гуруҳларнинг вакиллари топшириқларнинг бажарилиш якунларини бутун синфга маълум қиладилар, синф уларни муҳокама қилиб, тузатишлар киритади.

Жамоа ташкил этганда ўқувчилар муҳитида мавжуд бўлган ҳақиқий гуруҳларни тузиш, бир-бирига меҳр билан қарайдиган ва ўзаро дўстлашадиган болаларни бирлаштириш зарур. Педагог бу гуруҳларнинг хусусиятларини, уларнинг йўналиши, қизиқишлари, малакасини ва ҳоказоларни билиши, ҳисобга олиши ва фойдаланиши керак. Жамоа ишни ташкил этишда ва амалга оширишда, вазифаларни тақсимлаш вақтида мазкур хусусиятларни ҳисобга олиш ишнинг самародорлигини оширади. Иккинчи томондан, бу ҳол гуруҳдаги муаммоларни жамоанинг қизиқишлари соҳасига ва жамоанинг қизиқишларини гуруҳдаги

муомалар соҳасига олиб киради.

Жамоа фаолиятини ташкил этишда ўқувчиларнинг шахслараро реал мавжуд бўлган алоқаларини ҳисобга олиш икки хил мақсадга эришиш: гуруҳ аъзоларини жамоа ҳаётига жалб қилиш ва улар ўртасига муомалага таъсир кўрсатиш имконини беради.

Тарбиявий ишларни ташкил қилишда синф раҳбарининг ўрни.

Ҳозирги даврда ўқув муассасалар ва улардаги ўқув, тарбия жамоа олдида жуда катта ижтимоий аҳамиятга молик вазифалар қўйилмоқда.

Олий мактаб ёш авлоднинг дунёқарашини таркиб топтириш, ғоявий ва сиёсий жиҳатдан чиниқтириши юксак ахлоқий фазилатга эга қилиши меҳнатга ва онгли касб танлашга тайёрлаш лозим. Бу вазифаларни ҳал қилишда синф раҳбари муҳим роль уйнайди. Чунки у бир синф шароитида тарбиявий вазифаларни амалга оширишга қаратилган ишларни ташкил этади ва бошқаради. Синф раҳбарининг кўп қиррали вазифаси ва функциялари “Таълим тўғрисида” ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да , “Мактаб ички низомлари”да баён қилинган бўлиб, унда ўқитувчиларга, оналарга ва синф раҳбарларига тавсиялар берилган; ақлий, ахлоқий, меҳнат, эстетик ва жисмоний тарбиянинг вазифаси ва мазмуни синфларга нисбатан мослаштирилган.

Ана шунга кўра синф раҳбари қуйидаги вазифаларни бажаради:

1. Ўзига юклатилган синфда тарбиявий ишларни амалга оширади. Бу вазифани бажаришда у ёлғиз эмас. Шу синфда дарс бераётган турли фан ўқитувчилари билан яқин ҳамкорликда ва уларга суянган ҳолда ўқувчиларда дунёқараш асосларини шакллантиради, ахлоқ тарбиясини амалга оширади. “Камолот” ташкилоти ҳамкорлигида, мунтазам суратда уларга таяниб ва кундалик ишда ёрдам уюштириб ўқувчилар билан дарсдан ташқаридаги хилма-хил ишларни ташкил этади ва синф жамоасини мустаҳкамлайди.

2. Ўқувчиларнинг бирлигига бўлган қизиқишини ва қобилиятини ўстириш, ҳар бир ўқувчининг индивидуал-руҳий хусусиятини ҳисобга олган

ҳолда касбга йўналтириш ва ҳаётий мақсадларни шакллантириш – синф раҳбарининг алоҳида вазифасидир. Аини пайтда у ҳар бир ўқувчининг соғлигини мустаҳкамлашга ҳам эътибор беради.

3. Синф раҳбарининг диққат марказида ўқувчиларнинг юқори даражада ўзлаштиришини таъминлаш масаласи туради. Бунинг учун у ҳар бир ўқувчининг кундалик ўзлаштиришидан воқиф бўлиб туради, орқада қолаётганларга ўз вақтида кечиктирмай ёрдам уюштиради.

4. Синфдаги ўқувчиларнинг ўз-ўзини бошқариш ишларини йўналтиради, улар иштирокида синф жамоасининг ижтимоий фойдали ишлардаги иштирокини таъмин этади, мактаб миқёсида уюштирилаётган муҳим тадбирларда ўз синфининг фаол қатнашишини таъминлайди.

5. Синф ўқувчиларининг ота-оналари, корхоналар ва муассасалардаги, турар жойлардаги оила ва мактабга ёрдам берувчи ҳомий маҳаллалар билан яқин алоқа ўрнатади.

6. Синф раҳбари шу синфда дарс бераётган барча фан ўқитувчилари ўртасида, мактаб билан оила ўртасида ўқувчиларга нисбатан ягона талаблар ўрнатилишига эришади, ота-оналарга педагогик билимлар тарқатиб, оила билан мактаб ўртасидаги алоқани мустаҳкамлайди.

7. Синф раҳбари ўз синфидаги турли ҳужжатларнинг : синф журнали, ўқувчиларнинг рейтинг дафтарчаси, шахсий ҳужжатлари, турли хил режа ва ҳисоботларни юритади.

Кўриниб турибдики, вазифа кенг ва мураккаб, уларни муваффақиятли ҳал қилиш синф раҳбарининг шахсий сифатларига ҳам боғлиқдир. Синф раҳбарининг шахсий сифатларига қўйиладиган талаблар ўқитувчига қўйиладиган талаблардан фарқ қилмайди. Лекин синф раҳбари асосий тарбиячи, болалар маънавий жиҳатидан андоза оладиган шахс бўлганлиги учун ҳам бу талаблар унинг шахсий фазилатига айланиб кетиши билан тарбияда алоҳида ўрин эгаллайди.

Тарбиявий ишларнинг сифат ва самарадорлиги, аввало тарбиячининг гоёвий ишончига ва сиёсий онгининг даражасига боғлиқ.

Синф раҳбари ўзининг ғоявий-сиёсий онгини оширади. Бу синф раҳбарига болаларни онглилик руҳида тарбиялашга, улар орасига бегона идеология ва ёмон хулқнинг кириб боришига қарши кураша олиш имкониятини бера олади. Синф раҳбарининг ахлоқий обрўси ниҳоят даражада юқори бўлиши ҳам бу ўринда муҳимдир. Синф раҳбари ана шундагина тарбиявий таъсир кучига эга бўлади. Тарбиячининг шахсий фазилатлари, маънавий қиёфаси ўқувчилар онгининг ва хулқининг шаклланишида катта таъсир кўрсатади. Синф раҳбари учун касбий малака ва кўникмаларга эга бўлишнинг ўзи етарли эмас. Ўз тарбиявий фаолиятида юксак даражадаги фуқаролик фазилатлари, интизоми ва одамийлиги, ахлоқий сифатлари билан ҳам таъсир ўтказади. Чунки тарбиячилик таланти жуда кўп сифатларни чуқур билиш, кенг фикр доираси, ишга жон дилдан кўнгиш кўйиш болаларга бўлган чексиз муҳаббат, муомалада назокатлилик, қалб ёшлиги, серзавқ, темперамент, ақл ва одоблилик намунаси, алоқанда назокат ва сиполик, вазминлик ва камтарлик каби фазилатларнинг бўлишини тақозо қилади. Бунда яна тарбиячилик техникаси кўшилса ишда муваффақият таъминланиши табиийдир. Тарбиячилик техникаси синф раҳбарининг асосий қуролидир.

Синф раҳбарининг махсус касбий ва ижтимоий вазифаларига одилона баҳо берувчи холис ҳакам – тарбияланувчилар. Аввало, синф раҳбарининг амалий фаолияти фақат ярими тарбия технологияга асосланганлигини назарда тутиш керак. Унинг иккинчи ярими бу санъат. Шу туфайли синф раҳбарига кўйиладиган дастлабки талаб – унда педагогик қобилият мавжуд бўлиши керак. Синф раҳбарининг қобилияти – бу ўқувчилар билан ишлашга иштиёқ, болаларга нисбатан муҳаббат, улар билан бўлган муносабатдан мамнун бўлиш билан ифода бўладиган шахснинг сифатлари ҳисобланади. Қобилият фаолият жараёнида пайдо бўлади ва ривожланади. Қобилият уддабуронликдан фарқ қилади. Малака ва уддабуронлик машқ, ўқиш натижаси ҳисобланса. Қобилиятнинг ривожланиши учун эса яна истеъдод,

лаёқат ва зеҳн, яъни инсон асаб тизимида анатомио-физиологик хусусият бўлиши ҳам зарур.

Тарбиявий фаолиятнинг самарали бўлиши учун синф раҳбарига қобилиятнинг қуйидаги турлари мавжуд бўлмоғи ва тарбиялаб етиштирилмоғи лозим:

- ташкилий – синф раҳбарининг ўқувчиларни жипслаштириш, уларни банд қилиш, вазифалар бўлиб бериш, ишни режалаштириш, қилинган ишларни жамлаш маҳоратига намоён бўлади;

- дидактикга оид – ўрганишга бўлган қизиқиш ҳамда маънавий, хиссий истакларни рағбатлантириш, ўқув билимини орттириш, фаоллаштириш маҳоратида намоён бўлади;

- перцептив – тарбияланувчиларнинг маънавий дунёсига сингиб, уларнинг эмоционал ҳолатини баҳолаш, рухий хусусиятларини аниқлаш маҳоратида намоён бўлади;

- суггестив – ўқувчиларга эмоционал таъсир кўрсатишда намоён бўлади;

- келажакни кўра билиш - ўз ҳаракатларнинг оқибатини кўра билишда, ўқувчиларда қандай фазилатларни рўёбга чиқариш лозимлигини олдиндан айта олиш маҳоратида намоён бўлади;

- тадқиқий - педагогик вазиятлар ва жараёнларни ўрганиш ва объектив баҳолаш маҳоратида намоён бўлади.

Синф раҳбарининг фаол жамоатчи сифатида ҳамиша намуна кўрсатиши муҳим аҳамиятга эга. Айни вақтда у коммуникатив (катталар билан ҳам, кичиклар билан ҳам тез алоқа ўрната олиш) қобилиятга эга бўлиши, рўй бераётган факт ва ҳодисаларни фақат педагогик қоидаларга боғлаб баҳолашгина эмас, балки рўй бериш сабабига қараб ҳукм ҳам чиқариши педагогик оптимизмга, ижод қилиш қобилиятига эга бўлиш керак. Синф раҳбарининг энг муҳим фазилати – одамлар билан тезда тил топиша олиши, кўпчиликка кўшила билиш, улфатжонлик, дилкашлик бўлиб, бу ундаги муомала маданиятининг юксаклигини ифодалайди. Чунки унга ҳамиша одамлар билан алоқа қилишга, улар билан ишлашга тўғри келади. Ҳозирги

шароитдан келиб чиққан ҳолда ўқув-тарбия жараёнида қулай муносабатлар яратиш учун касбий жиҳатдан аҳамиятли асослар бўлувчи синф раҳбарининг инсоний хислатлари муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда.

Синф раҳбари учун жуда муҳим хислат – инсонпарварлик, яъни ўсаётган инсонга олий қадрият каби муносабат қилиш лозим. Инсоний муносабатлар ўқувчига нисбатан хайрихоҳлик, унга ёрдам бериш, уларнинг фикрига қулоқ солмоқ, унинг ўқувчилик фаолиятига юксак талабчанликдан иборат.

Синф раҳбари доимо фаол, ижодкор шахсдир. У ўқувчиларнинг кундалик ҳаётини уюштирувчи ҳамдир. Ўқувчиларда қизиқиш уйғотиш, уларни ўзи билан етаклаш фақат юксак иродали инсоннинг қўлидан келади. Аудитория, ўқувчилар жамоаси каби мураккаб организмларга педагогик раҳбарлик қилиши синф раҳбаридан топқир, зеҳни ўткир, ҳар қандай вазиятни мустақил ечишга доим тайёр бўлишлигини талаб қилади. Унга касбий жиҳатдан керакли хислатлардан бири – сабр-тоқат ва дадилликдир. Ўқитувчининг бирдан саросимага тушгани, ўз ночорлигини ўқувчилар сезмаслиги лозим. Шунини ҳамиша эсда тутиш керакки, синф раҳбари ўз ҳаракати ва ахлоқини назорат қилиш, ҳеч қачон арзимаган нарсаларга асабийлашмаслиги керак.

Муваффақиятли фаолият юритишнинг биринчи шarti - бу синф раҳбарининг талабчанлиги. Дастлаб талабни у ўзига қўйиши керак, чунки ўзингда бўлмаганни ўзгачан талаб қила олмайсан. Талабчанлиги билан бирга оқилона тарбиячи ҳам бўлиши лозим. Педагогик жараёнларда юз бериб турадиган кескинликларни бартараф этиш учун тарбиячига ҳазил-мутойиба туйғуси ёрдам беради. Унинг кўламида тайёр ҳазил, мақол, яхши, дўстона пичинг – ижобий эмоционал ҳолат яратишга имкон бериб, ўқувчиларни ўзига жалб қилдиради.

Шахс ахлоқини ҳарактерлайдиган белгилардан бири – маъсулиятдир. Синф раҳбарининг маъсулияти - тарбиячининг фаолияти ва таълим-тарбия жараёнининг аниқ вазифаларини ҳам ўз ичига олади. Тарбиячи зиммасига боланинг шахс сифатида ҳар томонлама камол топтириш маъсулияти

юкланади. У ўқувчига чуқур назарий билим бериши, уни ҳаётга, меҳнатга тайёрлаши лозим. Шу билан бирга у ўқувчидаги мавжуд лаёқат ва қобилиятни ўз вақтида пайқаб, индивидуал муносабатда бўлиши, унда мавжуд бўлган ижобий ахлоқий сифатларни авайлаб ўстириши даркор.

Синф раҳбари мактабдаги энг универсал педагогик ҳисобланиб у бажарадиган меҳнатнинг ўлчови, чегараси йўқ. Унинг билмаган иши уддасидан чиқа олмайдиган соҳаси бўлмайди. Шу билан бир қаторда, у беғараз, холис ва таъмасиз шахс бўлиб, жамоачилик асосида ишлайди. Синф раҳбари педагоглар, ота-оналар ва ўқувчиларни ўзаро боғловчи шахс сифатида барча томонларнинг нуқтаи назарини ҳисобга олиши, ҳаракатларни бир марказга бирлаштириши, ўзаро алоқаларнинг тўғри бўлишига таъсир ўтказиши ва айни вақтда ўзининг позициясини аниқ таъминлай олиши керак. Бу эса доноликдир.

Шундай қилиб, педагогик одобга эга бўлган синф раҳбари ўқувчилар орасида обрў қозонади. Устоз қанчалик обрў қозонса, таълим ва тарбия моҳиятан шунчалик муваффақиятли бўлади ва аксинча, тарбиячининг шахси қанчалик паст бўлса, унинг таъсири шунча бўш ва ўқувчиларни вояга етказиш жараёни ҳам шунча заиф бўлади.

Юқори айтиб утилган фазилатлар синф раҳбарининг тарбиявий ишлари самарасини оширишда ва унинг муваффақиятини таъминлашга гаров бўлади.

Синф раҳбари ниҳоятда маъсулиятли ва мураккаб вазифани бажаради. У синфдаги тарбиявий ишлар ташкилотчиси, ўқувчиларнинг мураббийси, синфни ташкил этади ҳамда камолот ташкилотчилари, ўқитувчилар, оила, кенг жамоатчилик аҳли билан бирга иш олиб боради.

Сўнгги йилларда синф раҳбарининг фаолияти турли шакл ва методлар билан бойитилди. Тарбиявий ишларни ташкил этиш ва ўтказишда мактаб жамоат ташкилотларининг роли тобора оширилди. Идеологик муассасалар сифатида мактаб олдида муҳим тарбиявий вазифалар қўйилган, бу эса айни вақтда ҳар бир синф раҳбарининг асосий вазифалари ҳисобланади, шундай қилиб, алоҳида синф бирлашиб мактабни ташкил этадилар. Алоҳида синф

жамоалари қўлга киритган таълим ва тарбия борасидаги муваффақиятлар бутун мактаб жамоасининг муваффақиятини минлайди. Шу нуқтаи назардан синф раҳбарининг маъсулияти жамият олдида раҳбарлик маъсулиятидан кам эмас. Шунинг учун мактаб директорлари синф раҳбари вазифасига тажрибали, ташкилотчи, меҳнатсевар, маҳоратли, ёш авлодни севадиган ўқитувчиларни тайинлаб, улар билан мунтазам иш олиб борадилар.

Синф раҳбарининг муҳим вазифаларидан бири – бу ўқувчининг ўқишга бўлган ҳаваси, эътиқоди ва билим, қобилиятини ривожлантириш, кабул ҳунарга бўлган лаёқатини, ёш ва руҳий хусусиятлар асосида ривожлантириш, ҳар бир ўқувчининг бўлғуси ҳаёти режаларини амалга ошириш, ўқувчиларнинг саломатлигини муҳофаза қилишдан иборат. Фаолларга ишониш, уларнинг синф жамоаси орасида обрўсини кўтариш, вақтида уларга тегишли ёрдам кўрсатиш синф раҳбарининг бевосита асосий вазифасидир.

Синф раҳбарининг ўқувчи шахси ва жамоани ўрганишдаги маҳорати.

1. Синф жамоасини ташкил этиш ва тарбиялаш жараёнида синф раҳбарининг ташкилотчилик функцияси жуда катта аҳамиятга эгадир. “Ташкилотчилик” тушунчасининг ўзи кенг маънога эга. Махсус бир мақсадни кўзлаб у ёки бу ишни, тадбирий чораларни ташкил этиш синф раҳбаридан катта малака ва махсус маҳоратни талаб қилади..

Синф раҳбари фан ўқитув ишларига нисбатан тарбиянинг кўп қиррали муҳим вазифаларини бажаради. Шунинг учун унинг олдида жуда катта педагогик ва психологик талаблар кўйилган, бу талаблар тарбиявий ишларни юқори даражага кўтаришда муҳим роль ўйнайди.

Синф раҳбарига нисбатан кўйиладиган талаблар : юқори ғоявийлик ва онглилик; синф раҳбари катта обрўга, эҳтиромга ва ҳурматга эга бўлиши; педагогик маҳорат; маданий қобилиятининг мавжудлиги; педагогик одобга эга бўлиш; ёш авлодга нисбатан ҳурмат ва эҳтиромли бўлиш; ташкилотчилик малакаси ва маҳоратига эга бўлиш; тарбиявий ишларга нисбатан ижодий

муносабатда бўлиш; синф раҳбари касбини юқори кўтариш ва мустақил билим олиш қобилиятига эга бўлиш.

Расмий ҳужжатларга синф раҳбарининг вазифалари қисман баён қилинган бўлса ҳам биз куйида синф раҳбарининг жамоани бирлаштириш бўйича вазифаларни аниқ тарзда кўрсатишни зарур деб билдик.

Синф раҳбарининг вазифалари:

1. Ўқувчиларнинг анатомик, физиологик ва психологик хусусиятларини ўрганиш;
2. Ўқувчиларнинг кундалик давомати, одоб хулқи ва жамоат ишларига қатнашишини текшириб бориш;
3. Ўқувчиларнинг режага риоя қилишлари ва уйга берилган вазифаларни тайёрлаб боришларини кузатиш;
4. Синфда ишлайдиган фан ўқитувчилари билан мажлислар ўтказиш;
5. Дарсда ўқувчилар давоматини таъминлаш, синфдаги ва ўқув юртида навбатчиликни ташкил этиш, хонани жиҳозлаш, ҳонадаги ўқув асбобларини сақлашга ўргатиш, ўқувчилар билан суҳбатлар ўтказиш;
6. Синф мажлисларини тизимли ўтказиш;
7. “Камолот” ташкилоти билан иш режаларига мувофиқ дарсдан ташқари ишларни ташкил этиш;
8. Ўқувчилар билан дарсдан ташқари ўқишлари ва анжуманларини ўтказиш;
9. Синф ўқувчилари билан спорт , ҳарбий ватанпарварлик тарбияси борасида тадбирий чоралар кўриш, ўқувчилар соғлигини мунтазам назорат қилиш, жисмоний тарбия ўқитувчилари, ҳарбий таълим ўқитувчилари билан доимий алоқада бўлиш;
10. Ўқувчиларни рағбатлантириш ва зарур вақтларда уларга нисбатан чора кўриш;
11. Ўқувчиларнинг ота-оналари билан тарбия борасида доимий алоқада бўлиш ва улар билан индивидуал суҳбатлар ўтказиш;

12. Ўқувчиларнинг шахсий ва синф раҳбарига оид ҳужжатларини тартибли олиб бориш.

Синфда тарбиявий ишларга доир масалаларни ҳар томонлама ҳал қилиш мақсадида синф раҳбари ўқувчиларнинг таълим олишлари, синфни уюштиришининг таъминий режасини тузадики, бу режа ўқувчилар билан тизимли иш олиб боришга катта имкониятлар яратиб беради.

Ҳозирги даврда мактаб , академик лицей, коллеж ва ундаги ўқув- тарбия жараёни жамоа олдига жуда катта ижтимоий аҳамиятга молик вазифалар куймокда.

Мактаб ёш авлоднинг дунёкарашини таркиб топтириши, гоъвий ва сиёсий жихатдан чиниктириши, юксак ахлокий фазилатга эга қилиши , меҳнатга ва онгли касб танлашга тайёрлаши лозим.

Бу вазифаларни ҳал қилишда синф раҳбари муҳим рол уйнайди. Чунки у бир синф шароитида тарбиявий вазифаларни амалга оширишга қаратилган ишларни ташкил этади ва бошқаради. Синф раҳбарнинг кўп қиррали вазифаси «Таълим тугрисида» ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури»да. «Мактаб ички низомлари» да баён қилинган булиб, унда академик лицей, коллеж директориға, тарбиявий ишларнинг ташкилотчиларига, уқитувчиларға, ота-оналарға ва синф раҳбарларига тавсиялар берилган; аклий, ахлокий, меҳнат, эстетик ва жисмоний тарбиянинг вазифаси ва мазмуни синфларға нисбатан мослаштирилган.

Ана шунга кура синф раҳбари куйидаги вазифаларни бажаради:

Ўзига юклатилган синфда тарбиявий ишларни амалга оширади.

Бу вазифан бажаришда у ёлғиз эмас. Шу синфда дарс бераётган турли фан уқитувчилари билан яқин ҳамкорликда ва уларға суянган ҳолда ўқувчиларда дунёкараш асосларини шакллантиради, ахлоқ тарбиясини амалга оширади. Камолот ташкилоти ҳамкорлигида, мунтазам суратда уларға таяниб ва кундалик ишда ёрдам уюштириб ўқувчилар билан дарсдан ташқаридаги хилма-хил ишларни ташкил этади ва синф жамоасини мустаҳкамлайди.

Уқувчиларнинг билимга булган кизикишини ва қобилиятини ўстириш, ҳар бир уқувчининг индивидуал –рухий хусусиятини ҳисобга олган ҳолда касбга йуналтириш – синф раҳбарининг алоҳида вазифасидир. Айни пайтда у ҳар бир уқувчининг соғлигини мустаҳкамлашга ҳам эътибор беради.

Синф раҳбарининг диққат марказида ўқувчиларнинг юқори даражада ушлаштиришини таъминлаш масаласи туради. Бунинг учун у ҳар бир ўқувчининг кундалиқ ўзлаштиришидан воқиф бўлиб туради, орқада қолаётганларга уз вақтида кечиктирмай ёрдам уюштиради.

Синфдаги ўқувчиларнинг ўз-ўзини бошқариш ишларини йуналтиради, улар иштирокида синф жамоасининг ижтимоий фойдали ишлардаги иштирокини таъмин этади, мактаб микёсида уюштирилаётган муҳим тадбирларда уз синфининг фаол катнашишини таъминлайди.

Синф ўқувчиларининг ота-оналари, корхоналар ва муассасалардаги, турар жойлардаги оила ва мактабга ёрдам берувчи ҳомий маҳаллалар билан яқин алоқа ўрнатади.

Синф раҳбари шу синфда дарс бераётган барча фан ўқитувчилари ўртасида, мактаб билан оила ўртасида ўқувчиларга нисбатан ягона талаблар ўрнатилишига эришади, ота-оналарга педагогик билимлар тарқатиб, оила билан мактаб ўртасидаги алокани мустаҳкамлайди.

Синф раҳбари ўз синфидаги турли ҳужжатларни: синф журнали, шахсий ҳужжатлари, турли хил режа ва ҳисоботларни юритади.

Кўришиб турибдики, вазифа кенг ва мураккаб, уларни муваффақиятли ҳал қилиш синф раҳбарининг шахсий сифатларига ҳам боғлиқдир. Синф раҳбарларининг шахсий сифатларига қўйиладиган талаблар ўқитувчига қўйиладиган талаблардан фарқ қилмайди. Лекин синф раҳбари асосий тарбиячи, болалар маънавий жиҳатидан андоза оладиган шахс булганлиги учун ҳам бу талаблар унинг шахсий фазилатига айланиб кетиши билан тарбияда алоҳида урин эгаллайди.

Тарбиявий ишларнинг сифат ва самарадорлиги, аввало тарбиячининг гоёвий ишончига ва сиёсий онгининг даражасига боғлиқ.

Бунга яна тарбиячилик техникаси кушилса ишда муваффакият таъминланиши табиийдир. Тарбиячилик техникаси синф раҳбарининг асосий куролидир.

Синф раҳбаридан маданият даражасининг кенглиги, педагогик одоб талабларига риоя қилиш, ҳар бир ўқувчи шахсини инсон сифатида хурмат қилиш билан унга нисбатан талабчанликни унутмаслик, ташкилотчилик малакаларига эга бўлиш, ўз малакасини тинимсиз ошириб бориш билан ишга ижодий ёндошиш талаб қилинади. Муҳими шундаки, синф раҳбарининг ўз иш фаолияти болаларда тарбияламокчи булган гоъвий-ахлоқий гоъга мос булиши керак. Тарбиядаги олдига қўйилаётган талаблар тарбиячи ҳарактерда хамиша ҳам намоён булавермайдию

Синф раҳбарининг фаол жамоатчи сифатида хамиша намуна курсатиши муҳим аҳамиятга эга. Айни вақтда у коммуникатив (катталар билан ҳам, кичиклар билан ҳам тез алоқа урата олиш обилиятига эга булиши, руй бераётган ходисаларни фақат педвогик коидаларга боғлаб баҳолашгина эмас, балки руй бериш сабабига караб ҳукм ҳам чиқариши педагогик оптимизмга, ижод қилиш қобилиятига эга булиши керак.

Мана шу фазилатлар синф раҳбарининг тарбиявий ишлари самарасини оширишга ва унинг муваффақиетини таъминлашга гаров булади.

Синф раҳбарининг фаолияти кўп қиррали ва сермазмундир. У ўзи раҳбарлик қилаётган синф ўқувчиларини тарбиялаш билан бир қаторда ўқув йили давомида нималар қилиш кераклиги, ўқувчилар ҳаётининг нима билан банд қилиш ва танланган иш турини амалга оширишини беҳато аниқлаш каби анча мураккаб муаммони ечади. Бу борада синф раҳбарига турли хил манбалар ёрдам беради. Синф раҳбарининг иш столида «Ўқувчиларни тарбиялаш ишининг мазмуни» бўлиши керак. Чунончи,

-дунёқараш асосларини таркиб топтириш;

-сиёсий онглиликни тарбиялаш ва ижтимоий фаолиятни ривожлантириш,

-ахлоқли, онгли интизомни ва ҳулқ маданиятини тарбиялаш;

-ўқишга онгли муносабатни тарбиялаш,билиш фаоллигини ва ақлий меҳнат маданиятини ривожлантириш

-меҳнатга ва ижтимоий мулкка муносабатни тарбиялаш, политехника билим доирасини кенгайтириш, касбни онгли танлашга тайёрлаш;

-ўз ҳуқуқини англаб етишга ўргатиш,фуқаролик масъулиятини тарбиялаш;

-эстетик маданият асосларини тарбиялаш ва бадий қобилиятни ривожлантириш;

-жисмоний баркамоллик,саломатликни,мустаҳкамлаш ва санитария-гигиёна маданияти каби муҳим масалалар алоҳида қайд этилади.

Синф раҳбарининг педагогик фаолияти ва маҳорати ўқув фаолиятида ҳам, ўқишдан ташқари фаолиятда ҳам зарур бўлган умумий педгогик малакалар мажмуидан ташкил топади.

Хўш, тарбиячининг педагогик маҳорати,техникаси қандай малакаларни ўз ичига олади? Уларнинг педагогик таъсир кўрсатишдаги роли қандай?

Аввало, педагогик техниканинг таркибий қисми сифатида педагогнинг нутқ малакаларини, яъни саводли гапириш, ўз фикр ва ҳис туйғуларини сўзда аниқ ифодалаш малакаларини айтиб ўтиш мумкин.

Педагогик техниканинг бошқа таркибий қисми синф раҳбарининг мимик ва пантомимик ифодалилигидир. Аниқ имо – ишора, маъноли қараш, рағбатлантирувчи ёки истехзоли табассум педгогик таъсир кўрсатишда кўп сўзли тушунтириш ёки эътироз билдиришга қараганда анча самарали муомала воситалари бўлади.

Педагогик ўзаро таъсир кўрсатишда синф раҳбарининг ўз ҳиссий ҳолатини бошқариш, ўзида энг қулай ҳиссий жиддийлик даражасини ва умидбахшлик, хайрихоҳлик кайфиятини сақлаш, ўзининг ҳиссий дам олишини ташкил этиш маҳорати муҳим роль ўйнайди. Бу маҳорат педагогнинг касбий жиҳатдан ўз – ўзини назорат қилишни таъминлайди. Кўп йиллар давомида соғлом асаб системасини сақлаб қолиш, асабий бузилишлардан, ҳиссий ва ақлий зўриқишдан ўзини тийишга ёрдам беради.

Самарали ўзаро таъсир кўрсатишни ташкил этиш учун педагог актёрлик ва режиссёрлик маҳорати таркибий қисмларини эгаллаши зарур, улар педагогга тарбияланувчилар билан муомала қилишда тарбияланувчиларнинг ақл – идоркигагина эмас, балки уларнинг ҳис туйғуларига ҳам таъсир кўрсатишга ёрдамлашади.

Шундай қилиб, синф раҳбарининг педагогик техникаси – бу шундай бир малакалар йиғиндиси дирки, у синф раҳбарига тарбияланувчилар кўриб ва эшитиб турган нарсалар орқали уларга ўз фикрлари ва қалбини етказиш имконини беради. А.С.Макаренко шуларни назарда тутиб, «Тарбиячи ташкил этишни, юришни, ҳазиллашишни, қувноқ, жаҳлдор бўлишни билиши лозим, у ўзини шундай тутиши керакки, унинг ҳар бир ҳаракати тарбияласин», деб ёзган эди. Педагогик техникани эгаллашнинг асосий йўллари педагог раҳбарлигидаги машғулотлар (педагогик техникани ўрганиш) ва мустақил ишлаш (касбий жиҳатдан ўз – ўзини тарбиялаш) дир.

Педагогик техника малакаларининг индивидуал – шахсий тусда эканлигини ҳисобга олиб, педагогик техникани эгаллашда ва уни такомиллаштиришда касбий жиҳатдан ўз – ўзини тарбиялаш, яъни ўқитувчининг ўзида моҳир педагогик шахсий фазилатларини ва касбий малакаларини шакллантиришга қаратилган фаолият етакчи роль ўйнайди деб айтиш мумкин.

Синф шахсининг ўз – ўзини билиш ва ўз – ўзини тарбиялаш лабораторияси, педагогик вазифаларни ҳал қилишнинг Янги усуллари текшириб кўриладиган, назарий масалалар муҳокама қилинадиган тажриба майдони бўлиб қолиши мумкин.¹

Шу нарса муҳимки, синф қатнашчилари, бўлажак педагоглар касбий жиҳатдан бирга ишлаш малакаларини ишлаш малакаларни эгаллашга фаол интилишлари, ўз – ўзини билиш ва касбий жиҳатдан ўз – ўзини тарбиялаш

бўйича чуқур иш олиб боришга психологик жиҳатдан тайёр бўлишлари керак.

Барча ҳолларда ҳам индивидуал, ҳам синфий машғулотлар бошланишидан олдин педагогик техникани эгаллашнинг индивидуал дастури тузиб чиқилиши лозим. Бундай дастурни тузиш учун аввало педагогик техника малакалари шаклланишининг бошланғич даражасини аниқлаб олиш зарур. Бироқ тажрибанинг кўрсатишича, одатда, мазкур босқичда фақат малакалар ҳақидагина эмас, шу билан бирга дастлаб автоматлаштирилган (таълимни бошлаш вақтига келиб) кўникмалар ҳақида ҳам бориши мумкин экан. Булар масалан, нафас олиш ва овознинг табиий йўлга қўйилиши, тўғри талаффуз, бундан олдинги тарбиянинг натижаси бўлган саводли, ифодали нутқ, мимик ва пантомимик аниқлик ва бошқалар бўлиши мумкин. Бундай кўникмаларнинг мавжудлиги педагогик техника малакаларини шакллантиришни анча осонлаштиради.

Олий ўқув юртлиридаги касбий тайёргарлик жараёнида педагогик техникани эгаллаш синф раҳбарига ўзининг касб йўналишининг бошланишидаёқ кўпгина хатолардан ҳоли бўлишда, ўқувчиларга таълим тарбия беришнинг юксак самарадорлигига эришишда ёрдам беради.

Синф раҳбари вазиятларнинг ҳаддан ташқари хилма – хиллиги педагогдан ижодий хулқ – атворни талаб қилади. Педагогик техника педагог малакаларининг энг яхши ижодий хулқ атворига, бошқача қилиб айтганда, ҳар қандай педагогик вазиятда тарбияланувчиларга самарали таъсир кўрсатишга ёрдам беради.

Педагогик техника малакалари тарбиячининг индивидуал – шахсий хусусиятлари билан чамбарчас боғлиқлиги фақат бу малакаларнинг индивидуал тусда бўлиши эмас, балки уларнинг шаклланиши ва ривожланиши педагог шахсига таъсир кўрсатишда ҳам номоён бўлади.²

Педагогик техниканинг яна муҳим хусусиятларидан бири педагогнинг маънавий ва эстетик нуқтаи назарлари тарбияланувчиларга янада тўларок очиб берилади. Агар педагогнинг нутқи қашшоқ ва тартибсиз бўлса, агар у бўлар бўлмас сабаблар билан ўз ҳиссиётларига эрк берса, диди паст, эстетик жихатдан оми бўлса, у ҳолда “энг тўғри” сўзлар ҳам, энг “керакли” тадбирлар ҳам тарбияланувчиларнинг на ақл – идрокига, на ҳиссиётига таъсир қилади.

Педагогик техника тўғрисида айтилганларнинг ҳаммаси ҳар бир синф раҳбари учун бу техникани ташкил этувчи малакаларни эгаллаш ниҳоятда зарурлигини очиқ – ойдин кўрсатиб турибди ва бу педагогик вазият ҳамда санъат билан боғлиқ. Чунки инсон ўзининг ҳар бир қадамини олдиндан кўриши, режалаштириши амалда мумкин бўлмайди. Синф раҳбарининг меҳнати – бу беҳад изланиш ва азоб – уқубатли кечинмалар, илҳом ва бетакрор нурланиш они, кўпдан кўп кундалик ишлар, ҳафсаласи пир бўлиш ва шахслар биргаликда бошдан кечирилган қувончдан қаноат ҳосил қилишдир. Педагогик санъат – бу қандайдир қул билан тутиб бўлмайдиган, фаҳм – фаросат билан амалга ошириладиган маҳорат маҳсулидир.

Хўш, педагогик маҳорат нима ва у нималардан ташкил топади?

Педагогик маҳорат фаҳм – фаросат ва билимларнинг, чинакам илмий, тарбиядаги қийинчиликларни енгишга қодир бўлган нуфузли раҳбарликнинг, шахслар қалбининг қандайлигини ҳис қилиш маҳорати, ички дунёси нозик ва заиф бўлган шахс шахсига моҳирлик билан авайлаб ёндошиши, донолик ва ижодий даллилик, илмий таҳлил, хаёл ва фантазияга бўлган қобилият мажмуасидир. Педагогик маҳоратга педагогик билимлар, фаҳм – фаросат билан бир қаторда педагогик техника соҳасидаги малакалар ҳам кирадики, улар тарбияга озроқ куч сарфлаб, кўпроқ натижаларга эришиш имконини беради.

Педагогик маҳорат назарияси ва методикасининг ишлаб чиқилмаганлиги шунга олиб келадики, педагогларнинг ҳар бири ўзича, пайпаслаб ижодий изланиш олиб боади, Айни бир хил саволларни: шахслар билан, педагоглар жамоаси билан қандай қилиб тил топишиш мумкин? Қандай қилиб қисқа

муддат ичида тарбияланувчилар ўртасидаги муносабатларнинг ҳаққоний манзарасига эришмоқ керак? Тарбияланувчиларни педагогик талабларни бажаришга қандай қилиб мажбур этиш мумкин? Қандай қилиб яхши педагогик руҳиятни сақлаб қолиш ва ўз куч – қувватини оқилона сарфлаш мумкин? Деган саволларни муттасил такрорлайди ва ҳақозо.

Бу каби саволларга жавоб бериш учун педагогдан одатдан ташқари куч – ғайратни, қатъиятни, тиришқоқликни, тадқиқотлар олиб боиришга интилишни, янги вазиятга, янги жамоага кириш қобилиятини, самимиятни, тўғрилик ва ҳалолликни, ўткир ақл-идрокни, ўз топилмаларининг қимматини аниқлаш қобилиятини талаб қилади. Педагогика фани билан тарбия санъатининг ўзвий алоқадорлиги зарурки, у юксак касб маҳоратини таъминлайди.

Педагогика фикрлашга ўргатади, мураккаб педагогик муаммоларни ҳал қилиш учун тўғри йўл-йўриқ ва илмий асосланган йўللарни кўрсатади, педагогнинг педагогик таъсир кўрсатиш методикаси ва техникаси билан куроллантиради. Бироқ техниканинг таркибий қисмлари билан маҳорат ўртасидаги нисбатнинг диалектик муаммоларини тўғри ҳал қилиш учун тайёр андазалар, мутлоқо аниқ тавсиялар қаерда бўлиши мумкин, қаерда бўлиши мумкин эмас, деган саволга жавоб бериши мумкин.

Тарбиянинг мақсадлари, воситалари ва натижалари ўртасида, шунингдек, тарбияланувчи ва тарбиячи тафаккури, мотивлари ўртасида ғоят мураккаб боғлиқлик бор. Катталарнинг мақсади, одатда, ёшларнинг мақсадлари (ҳатто стратегик мақсадлари) бор. Ўқувчининг ривожланиш мантиқи, унинг тафаккури, ҳаракатлари битта нуқтаи назарда, тарбиячининг мантиқи бошқа нуқтаи назарда туриши мумкин. Бундай вариантда ҳеч қандай тарбиявий таъсир кўрсатиш бўлмайди.

Педагогик фаолиятда воситалар, мақсадлар ва натижаларнинг нисбатини доимо таҳлил қилиб бориш зарур. Улар ўзвий бирликни ташкил этади, бир – бирига боғлиқ бўлади ва алоҳида тарзда амалга оширилмайди. Мақсадни амалга ошириш усули – бўлажак натижадир. Натижа янги воситаларни

танлаш, янги мақсадларни қўйиш учун амалий асос ҳисобланади. Таҷрибада маълум даражада қўлланилган ҳар қандай восита натижа беради, ҳатто бирор сабабга кўра мақсад аниқ ифодаланмаган бўлса ҳам натижа беравермайди.

Ҳозирча биз кўпроқ мавҳум категориялардан фойдаланамиз. Амалий фаолиятда эса воситалар, мақсадлар ва натижалар диалектикаси овозлар шовқини, ғоят турли – туман эҳтиёжлар ва ахволарнинг авж олиши билан тўла бўладикки, бу барча жонли манзара доимо бир кишининг – педагог тарбиячининг диққат марказида бўлиши лозим.

Агар педагогик санъат ҳақида гапирганда, чамаси, унинг асосий кўринишлари – ўқувчиларга умидбахш фараз билан ёндошиш, талаб ва ишончининг бирлиги, унинг шахсга авайлаб муносабатда бўлиш, уни ҳурмат қилишдан иборат бўлиши мумкин.

Педагогик умидбахшлик ҳатто энг қаровсиз ўқувчи ҳам ўзида кўпгина ижобий нарсаларга эгадир, деган ишончга асосланган.

Педагогик маҳорат ўзига ўқувчилар ҳақидаги, уларнинг психологияси тўғрисидаги, таълим муассасаси ҳақидаги, таълим – тарбия жараёнини ташкил этиш ва унинг мазмуни, методлари ҳақидаги кенг билимларни қамраб олади. Бу билимлар умумий педагогик маданиятни ташкил этади, педагог, тарбиячи бу маданиятни эгалламаса, ҳеч вақт ўз ишининг чинакам устаси бўла олмайди, эски усулдан, бир қолипдаги тайёр андазаларни ишлатишдан нарига ўтмайди.

Бироқ замонавий синф раҳбарига биргина умумий маданиятнинг ўзи кифоя қилмайди – махсус билимлар ва малакалар: ўқувчиларни кузатиш, уларнинг ўсишидаги муҳим нарсаларни аниқлай олиш, бу муҳим нарсаларни жамиятда вужудга келган асосий ижтимоий ғоялар билан таққослаш, уларни ривожлантириш йўллари ва усулларини аниқлаш, турли воситалар, тарбиявий таъсир кўрсатиш усулларининг ўзаро бир – бирига ўтиш диалектикасини чуқур таҳлил қилиш, педагогик изланишлар ва ютуқларни илмий жиҳатдан бир системага солиш малакалари зарур бўлади.

Синф раҳбари янги тажрибаларни ўрганар экан, ўзининг ҳаётий билмини, ҳис этган ва англаган нарсаларини, ўз тажрибасини асло камситмаслиги керак. Синф раҳбарни кенг ва дадил тажрибачилик ишларига йўллаш зарур.

Синф раҳбарининг асосий вазифалари ва сифатлари.

Синф раҳбари нихоятда махсулятли ва мураккаб вазифани бажаради. У синфдаги тарбиявий ишлар ташкилотчиси, ўқувчиларнинг мураббийси, синфни ташкил этади ҳамда камолот ташкилотчилари, ўқитувчилар, оила, кенг жамоатчилик аҳли билан бирга иш олиб боради.

Сўнгги йилларда синф раҳбарининг фаолияти турли шакл ва методлар билан бойитилди. Тарбиявий ишларни ташкил этиш ва ўтказишда ўқув юрти жамоат ташкилотларининг роли тобора оширилди.

Ушбу ишни тайёрлашдан мақсад ўқув юртининг синф раҳбарига ҳозирги вақтда мамлакатда узлуксиз таълимнинг ягона тизимини яратиш борасидаги иш услубларини ҳар томонлама кенг жорий қилиш ва методик ёрдам кўрсатишдан иборатдир. Идеологик муассасалар сифатида ўқув юрти олдига муҳим тарбиявий вазифалар кўйилган, бу эса айни вақтда ҳар бир синф раҳбарининг асосий вазифаларни ҳисобланади, шундай қилиб. Алоҳида синф бирлашиб ўқув юртини ташкил этадилар. Алоҳида синф жамоалари кўлга киритган таълим ва тарбия борасидаги муваффақиятлар бутун ўқув юрти жамоасининг муваффақиятини таъминлайди. Шу нуқтаи назардан синф раҳбарининг маъсулияти жамият олдида раҳбарлик маъсулиятидан кам эмас. Шунинг учун мактаб директорлари синф раҳбари вазифасига тажрибали, ташкилотчи, меҳнатсевар, маҳоратли, ёш авлодни севадиган ўқитувчиларни тайинлаб, улар билан мунтазам иш олиб борадилар.

Синф раҳбарининг муҳим вазифаларидан бири-бу ўқувчининг ўқишга бўлган ҳаваси, эътиқоди ва билим, қобилиятини ривожлантириш, касб-хунарга бўлган лаёқатини, ёш ва рухий хусусиятлар асосида ривожлантириш, ҳар бир ўқувчининг бўлғуси ҳаёти режаларини амалга ошириш, ўқувчиларнинг

саломатлигини муҳофиза қилишдан иборат. Фаолларга ишониш, уларнинг синф жамоаси орасида обрўсини кўтариш, ўз вақтида уларга тегишли ёрдам кўрсатиш синф раҳбарининг бевосита асосий вазифасидир.

Шунингдек, синф раҳбарининг ташкилотчилик функцияси тарбия жараёнида муҳим восита саналади. Чунки, ташкилотчилик тушунчасининг ўзи кенг маънога эга. Махсус бир мақсадни кўзлаб у ёки бу ишни тадбир чораларни ташкил этиш синф раҳбаридан катта малака ва махсус маҳоратни талаб қилади.

Ташкилотчилик функцияси бир неча элементларга боғлиқдир:

А. Ўтган ишларни ташкил қилиш, унинг муваффақияти ёки муваффақиятсизлиги сабабларини белгилаб олиш.

Б. Синфда ўтказиладиган барча ишлар тарбиявий характерга эга бўлиб, маълум мақсадни кўзлаб ўтказилиши ва синф раҳбари турли тарбиявий ишларни ўтказишда олдин шу ишнинг моделини туза билиш лозим.

Д. Синф раҳбари олдида қўйилган мақсадга етишиш учун ўз олдида аниқ вазифа қўя билиш лозим.

Е. Синф раҳбари ҳар бир тарбиявий чораларни амалга оширишда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг қобилиятларига қараб, вазифаларни тақсимлаш, маълум режа асосида тарбиявий тадбирларни ўтказиш ўрни, вақти, соати, жавобгар шахслар ва тизимлилигини аниқлаш лозим.

Ф. Маълумки тарбиявий ишни бажаришда бажарувчи кишиларни тўғри тақсимлаш, ишга бошқа ўқитувчиларни, ота-оналар, ўқувчилар, оталик ташкилотлари ва иш объектини аниқлаш лозим.

Синф раҳбарининг асосий фаолияти эса қуйидагиларни билишни талаб этади.

1. Ҳар бир ўқувчини шахс сифатида ўрганиш.
2. Ўқувчиларнинг синфда тарбиялашни ташкил этиш.
3. Ўқувчиларнинг билим-тарбиясини ошириш ва уларнинг тартиб интизомини мустаҳкамлаш.
4. Синфда дарсдан ташқари ишларни ташкил этиш ва ўтказиш.

5. Фан ўқитувчиларининг тарбиявий ишларини (координациялаш) бирлаштириш.

6. Ўқувчиларнинг ота-оналари билан ишлаш.

7. Синф раҳбари фан ўқитувчиларига нисбатан тарбиянинг кўп қиррали муҳим вазифаларини бажаради. Шунинг учун унинг олдида жуда катта педагогик ва психологик талаблар қўйилган, бу талаблар тарбиявий ишларни юқори даражага кўтаришда муҳим рол ўйнайди.

8. Демак юқоридагиларга таянган ҳолда синф раҳбарининг фаолиятига нисбатан қўйилган талаблар қуйидагилардан иборат..

1.Юқори ғоявийлик ва онглилик.

2 Синф раҳбари катта обрўга эҳтиромга ва ҳурматга эга бўлиши.

3 Педагогик маҳорат.

4 Маданий қобилиятнинг мавдудлиги.

5 Педагогик одобга эга бўлиш.

6 Ёш авлодга нисбатан ҳурмат ва эҳтиромда бўлиш.

7 Ташкилотчилик малакаси ва маҳоратига эга булиш.

8 Тарбия ишларига нисбатан ижодий муносабатда бўлиш.

9 Синф раҳбари касбини юқорига кўтариш ва мустақил билим олиш қобилиятига эга бўлиш.

Расмий ҳужжатларга синф раҳбарининг вазифалари қисман баён қилинган бўлса ҳам, биз қуйида синф раҳбарининг вазифаларини аниқ тарзда кўрсатишни зарур деб билдик.

Синф раҳбарининг вазифалари:

1. Анатомик, физиологик ва психологик хусусиятларини ўрганиш.

2. Ўқувчиларнинг кундалик давомати одоб, хулқи ва жамоат ишларига қатнашишини текшириб бориш.

3. Ўқувчиларнинг режимга риоя қилишлари ва уйга берилган вазифаларни тайёрлаб боришларини кузатиш.

4. Синфда ишлайдиган фан ўқитувчилари билан мажлис ўтказиш.

5. Дарсда ўқувчиларнинг давоматини таъминлаш, синфда ва мактабда навбатчиликни ташкил этиш , хонани жиҳозлаш, хонадаги ўқув асбобларини сақлашга ўргатиш, ўқувчиларнинг қийинчиликларини назорат қилиб улар билан суҳбат ўтказиш.

6. Синф мажлишларини тизимли ва тартибли ўтказиш.

7. «Камолот» ташкилоти билан иш режаларига мувофиқ дарсдан ташқари ишларини ташкил этиш.

8. Ўқувчиларнинг дарсдан ашқари ўқишлари ва анжуманларини ўйлаштириш.

9. Синф ўқувчилари билан спорт, ҳарбий ватанпарлик тарбияси борасида тадбирийд чоралар кўриш, ўқувчилар соғлиғини мунтазам назорат қилиш, жисмоний тарбия ўқитувчилари, ҳарбий таълим ўқитувчилари билан доимий алоқада бўлиш.

10. Ўқувчиларни рағбатлантириш ва зарур вақтларда уларга нисбатан чора кўриш.

11. Ўқувчиларнинг ота-оналари билан тарбия борасида доимий алоқада бўлиш ва улар билан индивидуал суҳбатда бўлиш.

12. Ўқувчиларнинг шахсий ва синфга оид ҳужжатларни тартибли олиб бориш.

Синфда тарбиявий ишларга доир масалаларни ҳар томонлама ҳал қилиш мақсадида синф раҳбари ўқувчиларнинг таълим олишлари синфни уюштиришнинг тахминий режасини тузадики бу режа ўқувчилар билан тизимли иш олиб боришга катта имкониятлар яратиб беради.

Ўқувчини ўрганишнинг тахминий дастури.

1. Ўқувчилар тўғрисида умумий маълумот.

1. Ўқувчи қаерда яшайди?
2. Ота-онасининг касби ва иш жойи.
3. Оила аъзоларининг ва уларнинг моддий таъминланганлиги.
4. Оилада ота-ананинг ўзаро муносабатлари .
5. Оилада ўқувчини тарбиялаш ҳарактери.

6. Ўқувчининг режими.
7. Oilанинг хўжалик ишларида ўқувчининг иштироки.
8. Ўқувчининг ҳаётида энг муҳим воқеалар.
9. Ўқувчининг соғлиги тўғрисида маълумот.

II. Ёшлар тараққиётининг умумий ҳолати.

Умумий тараққиёт (нунқ маданияти дунёқараши характери кино , театр,музей, спорт мажмуаларига бориш)

Ўқувчининг ўқишга бўлган муносабати

Ўқувчининг давомати

Ўқувчининг жисмоний меҳнага муносабати

Ўқувчининг интизоми , хулқи тиришқоқлиги

Ўқувчининг қизиқиши (ўқишга, спортга)

III. Ўқувчининг жамоат ишларида иштироки

1. Синфнинг жамоат ишларида иштирок этиш
2. Жамоат ишларини бажариши
3. Ўқувчининг синфдаги обрўйи ва мавқеи

IV. Ўқувчи шахсининг асосий хусусиятлари

1.Жамоатчилик дунё қараши

2.Ўқувчининг маънавий сифатлари, ватанни севиш, дўстлик, инсонийлик, байналминаллик.

3.Иродалилиқ характери ва хусусиятлари. (мақсадли бўлиш, фаоллик, ботирлик ташкилотчилик мустақиллик интизомлик, бандлик, камтарлик ва ҳоказо)

4. Ўқувчи мижозининг хусусиятлари ва унинг руҳий жараёни (нутқ, диққат хотира хаёл руҳий ҳолатлар)

Ўқувчини ўрганиш асосида синф раҳбари қуйидаги чора-тадбирларни тузади.

1. Ўқувчининг қайси сифатларини тарбиялаб ривожлантириш лозим.

2. Ўқувчи ахлоқдаги камчиликларни бартараф қилиш учун нималар қилиш керак?

Синфни ўрганишнинг дастури.

Синф хаёти.

1. Синфдаги ўқувчиларнинг ёши, рухий, физиологик ва гигиёник ҳолатлари.
2. Ўқувчиларнинг шахсий тараққиёти, Маърифатчилик жихатлари.
3. Синфдаги жамоатчилик ишлари.

Синфнинг ҳамжихатлиги ва уюшқоқлиги

1. Ўқувчиларнинг ўзаро муносабати.
2. Ўқувчиларнинг биргаликда меҳнат қилишлари ва унинг вақти.
3. Қизлар ва ўғил болаларнинг дўстлиги ҳамда ҳамфикрлиги.
4. Жамоа аъзоларини химоя қилиш.

Синфда дўстлик алоқаларини характери

ўқувчиларнинг мактаб ва ундан ташқарида ўзаро дўстлик муносабатлари қандай?

Ўқувчиларнинг бир-бирига нисбатан сезгирлик, кузатувчанлик хусусиятларига эгами?

Ўртоқларига нисбатан талабчанлиги

Ўртоқларнинг камчиликларини кўра биладими, йўқми?

Синфнинг аълочилар, зукко, ишбилармон ўқувчиларнинг дарсдан кетиб қолгадиган, ўзлаштирмовчи ўқувчиларга муносабатлари қандай?

Жисмоний жиҳатдан заиф бўлган болаларга қандай ёрдамлар берилади?

Синф фаоллари.

Фаоллар ҳайати

Уларнинг синфдаги обрўлари.

Фаолларнинг ўртоқларига нисбатан муносабатлари.

Фаоллар синфдан ажралиб турадиларми, синфдагилар уларни ҳурмат қиладиларми ёки йўқми?

Синфнинг мактаб билан алоқаси

Мактабда ходисалардан, бошқа синфлардан синфнинг хабари борми?

Мактаб ишининг яхши йўлга қўйилиши учун синф ўқувчилари таклифлар киритиб турадиларми ёки йўқми?

Синфнинг бошқа синф ўқувчилари билан қандай алоқаси бор?

Мактаб тадбирийд чораларни режалаштиришда синф ўқувчилари қандай иштирок этадилар?

Ўқувчилар жамоасининг юқори кўрсатилган усуллар билан ҳолатини ўрганиш ўқувчига кўа имкониятлар беради. Тажрибали ўқитувчилар ҳамма вақт бирор синфнинг раҳбарлигини олишдан аввал олдин синфни батафсил ўрганадилар, бу эса қийинчилик синф раҳбарига вақтни тежашда, аниқ иш режаларини тузишда ва ўз фаолиятини ўқув йили давомида белгиланган тарзда амалга оширишга ёрдам беради.

Олийжаноблик ҳисси ҳар бир инсонда ёшлигидан тарбияланиб ўзига тўғри баҳо беришга ёрдам беради. Бу ҳислат ҳар бир инсон учун лозим, аммо педагог учун бу заруратдир. Чунки фақат олийжаноб одамгина талабларда бу ҳислатни уйғотиши ва ривожлантириши мумкин. Қандай қилиб ўзини ҳурмат қилмаган инсон бошқаларга ўзини ҳурмат қилишни ўргатиш мумкин.

Фақат ички уйғокликка эга бўлган инсонгина бошқалар ҳаётга ҳам уйғунлак киритиши мумкин. Олийжаноб инсон бошқаларнинг мувафақиятидан ҳурсанд бўлади ва мағлубиятидан азият чекади. Педагог эса ўқувчиларнинг ютуқларида ҳурсанд бўлиб қолмасдан балки лаззат ҳам олади. Чунки бу ютуғда педагогнинг ҳам кичкина улуши бор. Мағлубият бу педагогнинг ҳам мағлубиятидир.

Педагогга қўйиладиган биринчи ахлоқий талаб, бу ўқувчига ҳурмат билан, меҳр билан қараш. Маънавий шаклланиш ўқувчидан кўп куч ва кўп вақт талаб этади. Ички қарама – қаршиликлар ўқувчини ҳулқида салбий кўринишлар вужудга келиши мумкин. Бундай ҳолларда мураббий эстетик чегараси доирасида иш олиб бориши меҳр ва тоқат билан иш юритиши шарт. Мураббий ҳар бир шахсни баҳолашда унинг жамоадаги ўрнига, ўқишдаги мувафақиятларига, ота – онасининг насл насабига қараб эмас, балки шу ўқувчининг ички дунёсини шаклланиши даражасига, одамийлигига қараб

баҳо бериши лозим. Бу камситмаслик уларнинг тарбияси устида иш олиб бораётган даврда нуқсонларни йўқотишга ҳаракат қилиш ва ҳурмат билан қараши зарур.

Педагогнинг ўқувчиларга нисбатан бўлган муносабати меҳр, ҳайрихоҳликдан иборат бўлиши керак. Маълумки ривожланиш учун ёрдам бериш мураккаб жараён бўлиб, ўқувчилар олидаг қўйиб ўзи четда қараб туриши ва фақат шу талаблар қандай бажарилаётганлигини кузатиб бориши етарли деган ҳулосага келган педагоглар катта ҳатога йўл қўядилар. Талабни қўйиш қийин эмас, лекин уни бажарарилишига эришиш қийин шунинг учун талабларига тўлиқ жавоб олган педагогга ўз касбининг устасидир деб тан олиш керак. Яхши педагог ҳар бир ўқувчига индивидуал ёндошиб, унинг талабларига жавоб беришида қандай қийинчиликлар вужудга келаётганини, уни нима қийнаётганини синчиклаб ўрганиши лозим. Ўқувчига бу жараёнда ҳайрихоҳлик билан ёрдам қўлини чўзиши керак.³

Педагогнинг ишида муомаланинг турли босқичларида унинг эмоционал кайфияти: фаолиятга ҳозирлик кўриш жараёнида, уни амалга ошириш даврида, муносабат амалга ошгандан кейинги ҳис қиланадиган сезгиларда ва кечинмаларда муҳим роль ўйнайди. Шу тариқа биз касбий педагогик муносабатни амалга ошириш учун жуда муҳим бўлган педагогнинг психик ҳолатлари ва уларни фаолияти ҳамда муносабати жараёнида бошқариш муаоммосига яқинлашиб келаяпмиз.

Касбий педагогик муносабат жараёнида ижобий кайфиятни бошқариш муаммолари ниҳоятда муҳимдир. Дарсга бўлган психологик рағбат, синф билан бўладиган муносабатга рағбат, ўзаро фикр алмашиш илҳоми деган илҳомнинг вужудга келиши ва амалга оширилиши мураккаб жараёндир. Дастлаб педагогнинг мустақил психологик йўл тутиши асосида, унинг педагогик ишга муносабати, уни жалб қиладиган бўлажак фаолияти материалига муносабати, ўқувчилар билан бўладиган муносабатидан

кониқишини олдиндан ҳис қилиш асосида вужудга келадиган илҳом синф билан бевосита ўзаро ҳамкорлик қилиш пайтида ҳудди ана шу бевосита алоқага муҳтож бўлади, бевосита муомала асосида ривожланади ва мустаҳкамланади.

Педагогнинг ўқувчилар билан муносабати ижодий кайфияти педагогнинг ижодий индивидуаллигининг ўзига ҳослиги, ўқувчилар жамоасининг хусусиятлари, фаолият шароитлари ва шу қабилар билан боғлиқ бўлган кўп қиррали жараёндир. Педагогнинг муносабатидаги кайфияти педагогик таъсир кўрастишнинг объектлари – субъектлари бўлган ўқувчиларнинг ижодий кайфияти билан кўп жиҳатдан боғлиқдир. Бунинг устига педагогчининг мустақил психологик йўл тутиши асосида вужудга келадиган ижодий кайфият унинг синф билан ўзвий ҳамкорлиги пайтида айнан ўқувчилар билан бўладиган муносабатга боғлиқдир.

Ўқувчилар билан бўладиган муносабат олдиндан педагогнинг ижодий кайфиятини ҳосил қилишда унинг ўқув материалига ўз ҳиссий муносабатини ифодалашнинг ташқи шакллари олдиндан топишга интилиши муҳим роль ўйнайди: булар тегишли имо – ишоралар, юз ҳаракатлари, гапириш оҳангидир. Ўқув материалига ўз муносабатини ифодалашнинг ташқи шакллари ўйлаб олиш, табиийки, дарсга, тадбирга шундай психологик тайёргарлик кўришга таянадик, унинг таркибий қисимлари санаб ўтилган. Дарсда тадбирларда ўз фикрлари, ҳис – туйғуларини қандай қилиб яхшироқ ва ёрқинроқ гавдалантириш устида мулоҳаза юритар экан, педагог бўлажак фаолият вазиятга кириб боради, унга чоғланади, унинг шакллари ҳис қилади, фаолиятга бўлган ўзининг ҳиссий муносабатини етказиш воситаларини излайди.

Тарбияланувчилар билан муомалада киши ўзини бошқара билиши ниҳоятда зарурдир. Педагогнинг дарсдаги ёмон, ноижодий кайфияти дарҳол умуман синфнинг ижодий кайфиятига таъсир қилади, бирағаликдаги фаолиятининг самарадорлигини пасайтиради. Ижодий кайфиятини

бошқаришининг таклиф этилган тизими индивидуал ўзлаштиришни, ўз устида мунтазам ўйналтирилган иш олиб боришни талаб қилади.

Тарбияланувчилар билан муомала жараёнида ва бевосита ундан олдин ижодий кайфиятни бошқариш – педагог меҳнатининг энг муҳим касбкорлик талаби бўлиб, у педагогнинг синфда, тарбияланувчилар билан муомалада ва шу кабиларда эркин бўлишни, хулқ – атворнинг самарли бўлишни таъминлайди. Педагогик ижодкорликнинг асосий босқичларига нисбатан педагогнинг ижодий кайфиятига муомала таъсирининг қўйдаги жихатларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

педагогнинг синфдаги муомаласини олдиндан пайқашни унинг ижодий кайфиятини сафарбар қилувчи омил эканлиги;

синф билан дастлабки алоқа бевосита муомала пайтида педагог ижодий кайфиятининг рағбатлантирувчи омилли сифатида;

педагогнинг синф билан муомаласи тизими: у фаолият жараёнида педагогнинг ижодий кайфиятини ривожлантиришни қўллаб – қувватлайди ва рағбатлантиради;

муомаладан қаноат ҳосил қилиш шундан кейинги фаолиятда педагогнинг ижодий кайфиятини рағбатлантирувчи омилли сифатида.

Педагог муомала жараёни ўзида кечадиган бир қанча шарт –шароитлар билан мураккаблашади. Муомала шарт – шароитлари муомала ҳарактерига анча таъсир қилади, аслида улар муомаланинг касбий йўналишини кўп жихатидан белгилаб беради. Муомаланинг ошкоралиги кўпгина қийинчиликлар туғдиради. Тадқиқотчилар қайд этиб ўтганларидек, кишилар олдида, катта аудитория олдида муомала қилиш аудиториянинг гапирувчига диққат қилишга мулжалланган бўлиб, бошловчилар учун ниҳоятда мураккбдир ва махсус тайёргарлик кўрмасдан ўтказилиши мумкин эмас. Фақат ўзаро фикр алмашиш малака ва усулларини эгаллашгина муомала жараёнида педагогнинг ҳиссий кайфиятини таъминлайди.⁴

Педагогнинг ижодий кайфиятини бошқаришнинг алоҳида муҳим муомаласи бундай кайфиятни бевосита фаолият олдидан чиқариш ва сафарбар қилиш ноижодий кайфиятни енгиш ҳисобланади ва ҳақозо.

Педагогнинг ижодгорлигида «жисмоний ҳаракатлар» усулини рўёбга чиқаришнинг ўзига хослиги шундан иборатки, у педагогга фақат бевосита ижодкорлик бошланишидан олдин ўзининг ижодий табиятини сафарбар қилишнинг воситаси сифатидагина зарурдир, кейин эса «борди – ю» ҳолатидаги “жисмоний ҳаракатлар” мантиқни ижодкорлик вазияти билан чинаккамига маънавий мойилликка секин – аста ўсиб ўтади, энди “борди – ю” ҳолатида эмас, балки синф билан ҳақиқий муомалада бўлади.

Муомалада ижодий кайфиятни шакллантириш мураккаб жараён дир. Бу ерда кўпинча педагог зўриқиш туйғусини бошидан кечиради, буни педагог ижодкорлигининг омма ўртасидаги фаолият, ўзгариб боровчи ижодкорлик ҳолати, ўзининг психик ҳолатларини оператив равишда бошқариш зарурлиги, меҳнатнинг ўзаро фикр алмашиш жиҳатдан бойлиги каби хусусиятлари тақозо қилади.

Педагог ўқувчилр билан ҳамкорликда яшар экан ўқитувчининг этикетига қатъий риоя қилиши керак. Унга ишониб айтилган ўқувчининг сирини ҳеч кимга айтмаслиги, унинг устидан кулмаслиги ва албатта у билан самимий бўлиши шарт.

Хулоса.

Педагогларда биз албатта олийжаноблик ҳиссини тарбиялашимиз шарт. Олийжаноблик қалбнинг ўзига ҳос ҳолатидир. Бу ҳолат инсонда сокинлик, ҳурмат, меҳр, ғурур ҳисларининг қўшилишидан ҳосил бўлади.

Педагогнинг ўқувчиларга нисбатан бўлган муносабати меҳр, ҳайрихоҳликдан иборат бўлиши керак. Маълумки ривожланиш учун ёрдам бериш мураккаб жараён бўлиб, уни ўқувчилар олидага қўйиб ўзи четда қараб туриши ва фақат шу талаблар қандай бажарилаётганлигини кузатиб бориши етарли деган ҳулосага келган педагоглар катта ҳатога йўл қўядилар.

Синф раҳбаридан маданият даражасининг кенглиги, педагогик одоб талабларига риоя қилиш, ҳар бир ўқувчи шахсини инсон сифатида ҳурмат қилиш билан унга нисбатан талабчанликни унутмаслик, ташкилотчилик малакаларига эга бўлиш, ўз малакасини тинимсиз ошириб бориш билан ишга ижодий ёндошиш талаб қилинади. Муҳими шундаки, синф раҳбарининг ўзи болаларда тарбияламоқчи бўлган ғоявий-ахлоқий ғояга мос бўлиши керак. Тарбиядаги хатоларнинг кўплигига асосий сабаб ўқувчиларнинг олдига қўйилаётган талаблар тарбиячи ҳарактерда ҳамиша ҳам намоён бўлавермаслигидадир.

Синф раҳбари учун жуда муҳим хислат – инсонпарварлик, яъни ўсаётган инсонга олий қадрият каби муносабат қилиш лозим. Инсоний муносабатлар ўқувчига нисбатан хайрихоҳлик, унга ёрдам бериш, уларнинг фикрига қулоқ солмоқ, унинг ўқувчилик фаолиятига юксак талабчанликдан иборат.

Синф раҳбари ўзининг ғоявий-сиёсий онгини оширади. Бу синф раҳбарига болаларни онглилик руҳида тарбиялашга, улар орасига ёт идеология ва ёмон хулкнинг кириб боришига қарши кураша олиш имкониятини бера олади. Синф раҳбарининг ахлоқий обрўси гоёт даражада юкори бўлиши ҳам бу уринда муҳимдир. Синф раҳбари ана шундагина тарбиявий таъсир кучига эга бўлади. Тарбиячининг шахсий фазилатлари, маънавий киёфаси ўқувчилар онгининг ва хулкининг шаклланишига катта таъсир курсатади. Синф раҳбари учун касбий малака ва куникмаларга эга бўлишнинг ўзи етарли эмас. У ўз тарбиявий фаолиятида юксак даражадаги фуқаролик фазилатлари, интизоми ва одамийлиги, ахлоқий сифатлари билан ҳам таъсир ўтказади. Чунки тарбиячилик таланти жуда кўп сифатларни чуқур билиш, кенг фикр доираси, ишга жон дилдан кунгил қўйиш, болаларга бўлган чексиз муҳаббат, муомалада назокатлилик, қалб ёшлиги, серзавқ, темперамент, ақл ва одоблилик намунаси, алоқада назокат ва сиполик, вазминлик ва камтарлик каби фазилатларнинг бўлишини такозо қилади.

Синф раҳбари доимо фаол, ижодкор шахсдир. У ўқувчиларнинг кундалик ҳаётини уюштирувчи ҳамдир. Ўқувчиларда қизиқиш уйғотиш, уларни ўзи билан етаклаш фақат юксак иродали инсоннинг қўлидан келади. Аудитория, ўқувчилар жамоаси каби мураккаб организмларга педагогик раҳбарлик қилиши синф раҳбаридан топқир, зехни ўтқир, ҳар қандай вазиятни мустақил ечишга доим тайёр бўлишлигини талаб қилади.

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов. “Юксак маънавият - енгилмас куч” .Т.Маънавият- 2008.
2. О.Хасанбоева: Тарбиявий ишлар методикаси.Т.2001.
3. З.Исмаилова.Тарбиявий ишларни ташкил этиш методикаси.Т.2006.
4. Ғайбуллаев Н. ва бошқалар. Педагогика. Т., 2000.
5. Зиёмухаммедов Б., Абдуллаева Ш. «Педагогика». Т., 2000.
8. О.Хасанбоева: Тарбиявий ишлар методикаси.Т.2001.
9. З.Исмаилова.Тарбиявий ишларни ташкил этиш методикаси.Т.2006.

